ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระสังฆราช

(วาสนมหาเถร)

วัดราชบพิธ

ในงานฌาปนกิจศพ

คุณพ่อขำ ปรารถนาดี

ดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

าทิตย์ที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระสังฆราช

(วาสนมหาเถร)

วัดราชบพิธ

ในงานฌาปนกิจศพ

คุณพ่อขำ ปรารถนาดี

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

อนุสรณ์

ในการบำเพ็ญกุศลฌาปนกิจศพ นายจำ ประภาศรี วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๑๙ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม คณะเจ้าภาพ ประกอบด้วย ภรรยา บุตรธิดา หลาน มีความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ เรื่องบุคคลหาได้ยาก ซึ่งเคยพิมพ์แจกงานต่างวาระมาแล้ว ๓-๔ คราว เพื่อเป็นที่ระลึกแก่ญาติมิตร และท่านที่เคารพนับถือในวันประชุมเพลิงศพ.

นายจำ ประภาศรี เป็นสหายร่วมเสด็จพระอุปัชฌาย์ มาแต่บรรพชาเป็นสามเณรในวัดราชบพิธ จนกระทั่งได้อุปสมบท ศึกษาธรรมวินัยร่วมกันมา นับเป็นสหายที่ถูกอัธยาศัย ตราบเท่าถึงเวลาที่นายจำ ประภาศรี ลาสิกขาบทไปมาหาสู่กันห่างเหินไปบ้าง ดังกระนั้นเมื่อมีบุตรควรแก่การศึกษา ก็ยังนำมาฝากอยู่ในสำนักบวชเรียนของตน เป็นการสืบเชื้อสาย.

เมื่อทราบข่าวถึงมรณกรรม ก็ทำให้เกิดความสลดใจ เพราะมีอายุไล่เลี่ยกัน ครั้นคณะเจ้าภาพปรารภ ขออนุญาตพิมพ์ เรื่องบุคคลหาได้ยาก เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ จึงยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามประสงค์. เหมือนได้มีส่วนบำเพ็ญกุศลร่วมอุทิศกัลปนาผลแก่เพื่อนเก่าในวาระสุดท้าย.

ขออำนาจกุศลผลบุญ ที่ได้ช่วยกันหลาย มีภรรยา บุตรธิดา หลานเป็นต้น ได้บำเพ็ญเป็นทักษิณานุประทานมาแล้วทั้งหมดนี้ จงประมวลเป็นกำลัง นำความสุขสำเร็จ ด้วยสิ่งอันพึงปรารถนาโดยธรรม แก่นายจำ ประภาศรี ตามควรแก่คติที่เกิดในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภอุทิศถึง ทุกประการ เทอญ.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

วัดราชบพิธ

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

พระกรุณาธิคุณ

สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงพระเมตตาอุปถัมภ์อุปการะในงานฌาปนกิจศพ นายขำ ปรารถนาดี (อดีตพระครูใบฎีกา) และยังทรงเสด็จไปเป็นเกียรติพระราชทานเพลิงศพด้วย ทั้งนี้ย่อมเป็นพระเกียรติกรุณาธิคุณอย่างยิ่งแก่นายขำ ปรารถนาดี ผู้วายชนม์ และวงศ์สกุลตลอดกาลนาน

เกล้าฯ พร้อมด้วยครอบครัวสกุล "ปรารถนาดี" และญาติมิตรทั้งปวง ขอประทานทูลฝ่าพระบาท ด้วยสำนึกในพระกรุณาเป็นล้นพ้นหาที่เปรียบมิได้

เกล้ากระผม ภรรยา บุตร ธิดา

อนุสรณ์

คุณขำ ปรารถนาดี

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม โดยเจ้าพระเดชเจ้าพระคุณพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งทรงเป็นพระอุปัชฌาจารย์ ของคุณขำ ปรารถนาดี พระวินัยมุนี (แปลก) เป็นพระกรรมวาจาจารย์คุณขำ เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุก็ได้ปฏิบัติประพฤติตนอยู่ในเพศสมณตามกำลังความสามารถ และได้รับการศึกษาอบรม จากเจ้า พระคุณสมเด็จ พระอุปัชฌาอาจารย์แล้วด้วยดีในเมื่อคุณขำ ได้ละเพศจากภิกษุสมณะแล้ว ได้ไปปฏิบัติอาชีพทางโลก ก็ได้ประพฤติแต่คุณธรรมความดี มีศักดิ์ศรีทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น ตลอดทั้งภายในครอบครัวตามฐานะของตนตามสมควรกับภาวะ ไม่ดำเนินชีวิตให้เป็นภัยแก่ผู้อื่นนับว่าเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในคุณธรรมความดีงาม สมตามที่มีนามว่า "ขำ ปรารถนาดี" การจากไปของคุณขำ

ปรารถนาดี ย่อมเป็นที่รักอาลัยระลึกถึงของบุตรธิดา และญาติมิตรตลอดถึงผู้เกี่ยวข้อง อันการจากไปกล่าวคือการตายนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดห้ามหรือป้องกันได้ แม้ญาติมิตรบุตรหลานจักหวงแหนสักเพียงใดก็ตาม ประสงค์จักให้ดำรงค์ชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์ตน ก็ไม่อาจสามารถและปกป้อง คุ้มกันไม่ให้พระยามัจจุราชที่จะมาฉุดคร่าชีวิตที่หวงแหนหาได้ไม่ เพราะการเกิดก็ดี การตั้งอยู่ก็ดี หรือการดับไปก็ดี มันเป็นธรรมดาของชีวิตที่เกิดมีขึ้น จุดสำคัญของชีวิตจึงอยู่ที่การตั้งอยู่ กล่าวคือการตั้งอยู่ของชีวิตเป็นการตั้งอยู่ด้วยความดี การเกิดของชีวิตนั้น หรือของบุคคลนั้นก็ชื่อว่า เกิดมาเพื่อความดี และจากไปก็ด้วยความดี ชีวิตที่ตั้งอยู่ด้วยความชั่ว ชื่อว่าชีวิตที่ล้มเหลว ขาดทุนหาสาระอะไรมิได้ ส่วนชีวิตที่ตั้งอยู่เป็นอยู่ด้วยความดี ชื่อว่าเป็นชีวิตที่เป็นสาระมีคุณความดีงาม แม้ผู้นั้นจะจากไปก็ชื่อว่าจากไปด้วยชีวิตที่สมบูรณ์พร้อมด้วยคุณธรรม เป็นอนุสรณ์ของชนภายหลัง

ฉะนั้น คนที่เกิดมาควรใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นด้วย ที่เรียกว่า สุชีวิต คือชีวิตที่ดีซึ่งตามคำพระพุทธศาสนา ท่านหมายถึงความดีที่อาศัยชีวิตที่ทำขึ้น

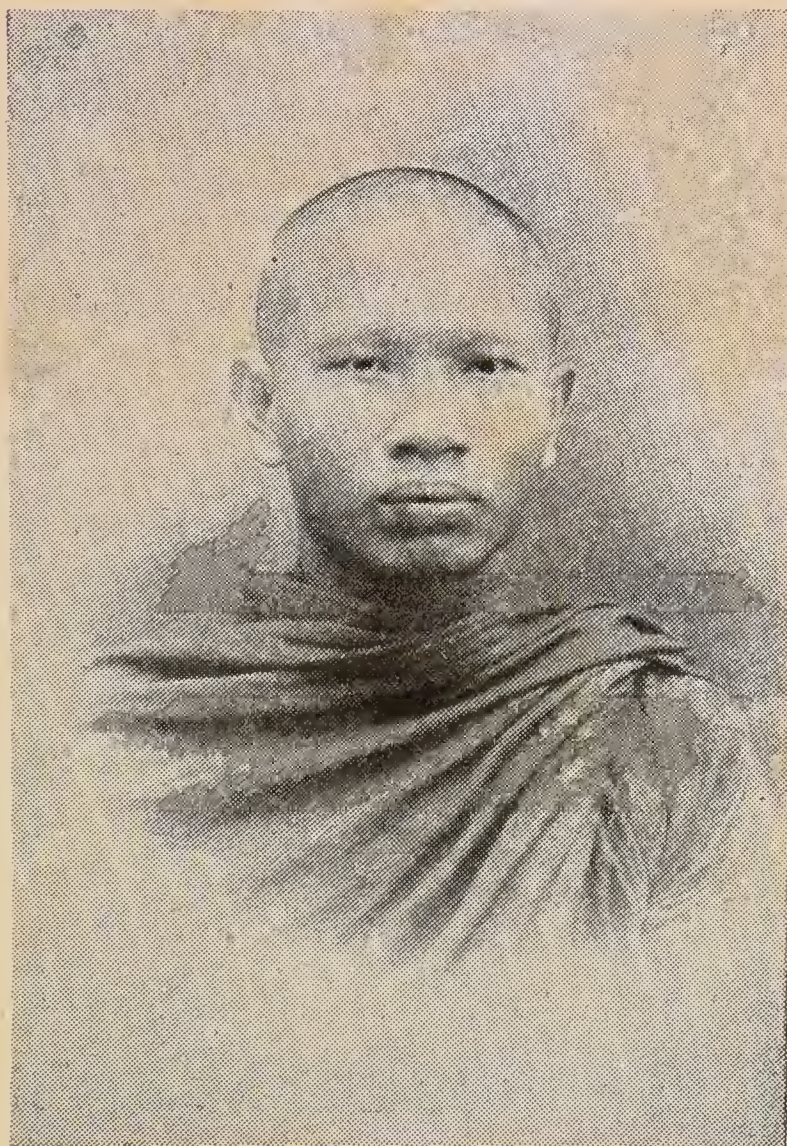
ชีวิตของผู้ทำดี จึงเรียกว่าชีวิตดี เมื่อทำชีวิตให้ดีมากขึ้น ชีวิตที่ดีก็สูงขึ้นที่เรียกว่ามีชีวิตอุดมด้วยความดี องค์ประกอบที่เรียกว่าความดีในชีวิตนั้น มี ๔ ประการ คือ กรรม วิชา, ศีล, และธรรม กรรมคือการงานหมายถึงการงานที่เป็นประโยชน์ วิชา คือ ความรู้ศิลปวิทยา ศีล คือ ความประพฤติดีงาม ธรรม คือ คุณสมบัติที่ดีอยู่ในจิตใจ อันผู้ที่มีชีวิตให้ชีวิตมาก ล้วนแต่กรรมความดีงาม เมื่อทำลายขันธ์ ไปสู่ปรโลก กรรมดีย่อมตามสนองส่งเสริมให้ประสพแต่ความสวัสดีตลอดไป.

ขออำนาจบุญกุศลในบรรดาที่บียชน อันบุตรธิดาพร้อมทั้งญาติมิตรสหายได้บำเพ็ญกุศลเป็นลำดับกาลมา จงสำเร็จผลดลบันดาลสุขสวัสดิ์เป็นสิทธิเกษมศรี ในสิ่งอันพึงปรารถนา แด่คุณขำ ปรารถนาดี ในสัมปรายภพสมด้วยเจตนาปรารถนาอุทิศถึงทุกประการเทอญ.

พระราชภัทราจาร

วัดราชบพิธ

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

ประวัติโดยย่อ

นายขำ ปรารถนาดี เกิดตำบลสวนหลวง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นบุตรนายปาด นางเฮียม เกิดวันพุธ ปีจอ เดือน ๔ พ.ศ. ๒๔๔๐ อายุ ๗๙ ปี สมรสกับนางพริ้ง มีบุตรชื่อนายเขียน, นายสวัสดิ์ ปรารถนาดี กับมีบุตรธิดากับนางแฉล้ม (ถึงแก่กรรมแล้ว) อีก ๔ คน คือ น.ส. บุญเรือน ปรารถนาดี นางทุเรียน นางเหมือน และนายสิน ปรารถนาดี

นายขำ ปรารถนาดี ป่วยเป็นโรคชรากระเสาะกระแสะมาประมาณ ๒ ปี จนถึงแก่กรรมโดยความสงบเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เวลาบ่าย ๑๓ นาฬิกา ๗ นาที

นายขำ ปรารถนาดี เมื่อเยาว์วัยเรียนหนังสือ ร.ร. วัดโพงพาง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม และ ร.ร. วัดสัตนารถ อ. เมือง จ. ราชบุรี แล้วเรียนภาษาบาลี ณ. วัดราชบพิธ กรุงเทพ ฯ ได้อุปสมบทเป็นสามเณร และเป็นพระภิกษุ โดยกรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เป็นพระอุปัฌาย์ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้ลาสิกขาบทไปหาเลี้ยงชีพส่วนตัว ณ ภูมิลำเนาเดิม จนถึงแก่กรรม

คำไว้อาลัย

คุณอาว์ขำ ปรารถนาดี

เมื่อหลานได้ทราบข่าวการสูญเสียคุณอาว์ไปโดยไม่มีวันกลับ หลานรู้สึกมีความเสียใจอย่างสุดซึ้ง เพราะคุณอาว์เป็นผู้ปฏิบัติธรรมกระทำแต่ความดีตลอดมา เป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานและญาติมิตรโดยทั่วกัน เฉพาะหลานมีความเคารพนับถือคุณอาว์มากเหมือนคุณพ่อคนหนึ่ง เพราะคุณอาว์ได้อบรมสั่งสอนหลานมาตั้งแต่หลานไปเรียนหนังสืออยู่ที่วัดราชบพิธ กรุงเทพ ฯ พ.ศ. ๒๔๕๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ จนเรียนจบ ร.ร. นายร้อยตำรวจ นครปฐม คุณอาว์ได้กรุณาอนุเคราะห์ช่วยเหลืออุปการะ อบรมสั่งสอนให้หลานประพฤติแต่ความดี มีความอดทนขยันหมั่นเพียรในการเล่าเรียนจนสำเร็จเป็นอย่างดี และคุณอาว์ได้ขอประทานนามสกุล จากกรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ณ วัดราช

บพิธ ทรงประทานให้ใช้นามสกุล "ปรารถนาดี" ซึ่งเป็นเกียรติแก่ลูกหลานสืบต่อมาจนมีความเจริญรุ่งเรือง

ผลบุญที่คุณอาว์ได้กระทำแต่ความดี จงบรรดาลดลให้คุณอาว์ไปสู่สุขคติสัมปรายภพในสรวงสวรรค์อันสงบทุกประการเทอญ.

พ.ต.ท. สาตร์ ปรารถนาดี

ระลึกถึงพระคุณ

กราบแด่ท่านอาจารย์ (อดีตพระครูใบฎีกา ขำ ปรารถนาดี) ที่เคารพอย่างสูง เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ กระผมได้รับโทรศัพท์จาก พ.ต.ต. สาตร์ ปรารถนาดี กรุณาส่งข่าวให้ทราบว่า ท่านอาจารย์ที่รักของเราได้ถึงแก่มรณกรรมจากพวกเราไปแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๓๑ มกราคม ศกนี้ และเจ้าภาพจะทำการบรรจุศพในวันที่ ๓ คือวันรุ่งขึ้น กระผมทราบแล้วรู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ไม่ได้ทราบข่าวการเจ็บป่วยของท่านเลย จึงมิได้เยี่ยมเยียนและปฏิบัติท่านเท่าที่ควร ได้แต่ตั้งจิตระลึกถึงพระคุณของท่านอาจารย์ ที่ได้เคยอุปการะให้ความร่มเย็นเป็นสุข ด้วยน้ำใจเมตตาปรานีกับกระผมมาในอดีตกาลครั้งท่านอาจารย์ยังอยู่ในสมณเพศที่วัดราชบพิธ กระผมผู้เป็นศิษย์ ได้รับความอุปการะและอบรมธรรมจรรยาจากท่านอาจารย์เป็นอย่างดี จนมีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยสันติสุขตลอดมา

ขอ ผลานิสงส์ แห่งการให้ ความ อุปการะ และ ความเมตตาปรานี ซึ่งท่านอาจารย์ได้มีแก่กระผมและบรรดาสานุศิษย์ทั้งหลาย จงดลบันดาลให้ท่านอาจารย์ได้รับแต่ความสุข ความสงบในสัมปรายภพโน้นเทอญ.

จาก สงวน โอจนนิมิต
บ้านถนนราษฎร์พัฒนา
๒๑ มีนาคม ๒๕๑๙

คำไว้อาลัย

คุณพ่อ ขำ ปรารถนาดี

การจากไปโดยไม่มีวันกลับของคุณพ่อ ได้นำความโศกสลดมาสู่บรรดาลูกหลานทั้งหลายทุกคนเพราะในระหว่างที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านมีแต่ความเมตตากรุณารักใคร่ลูกหลานเป็นอย่างยิ่ง เมื่อจากไปโดยไม่มีวันกลับเช่นนี้ ก็เสมือนกับนกที่ขาดร่มโพธิ์ร่มไทรที่ให้ความคุ้มครองตลอดมา ในที่สุดบรรดาลูกหลาน ขอตั้งจิตอธิษฐานอำนาจคุณพระศรีรัตน-ตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อ แม้สถิตย์อยู่ในทิพยวิมานสถานใดในสัมปรายภพ จงประสบแต่ความสุขสำราญชั่วนิรันดร

ลูก – หลาน

บุคคลหาได้ยาก

เมื่อเวลาเรามีอารมณ์สบาย ขอให้ลองนึกย้อนถึงตัวของเราเองดูว่า เราเกิดมาเป็นคนกับเขาได้อย่างไร ลำพังตัวเราเองคนเดียวคงไม่สามารถปั้นตัวเราขึ้นมาได้ หรือหากว่าปั้นขึ้นมาเองได้ การอยู่กิน ผ้านุ่งห่ม ข้าวปลาอาหาร บ้านเรือน เราคงไม่สามารถหามาใช้สอยด้วยลำพังตนเองได้ทุกอย่าง แต่ที่เรากำลังมีชีวิตทำมาหากิน มีอาหารบ้านเรือนอยู่พอสมควรในปัจจุบันนี้ได้ ก็เพราะอาศัยผู้อื่น ๆ เริ่มแต่พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง ช่วยเหลือเจือจานมาด้วยกันทั้งนั้น ลำพังตัวคนเดียวแท้ ๆ จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้เลย

นึกดูตั้งแต่จะเกิดมาเป็นตัวตน เราเกิดได้เองเมื่อไร ต้องอาศัยท้องแม่เกิดมาด้วยกันหมด และลำพังแม่คนเดียวลูกก็เกิดไม่ได้ ต้องอาศัยธาตุพ่อร่วมด้วย ที่เขาเล่าว่ามีคนเกิดในดอกบัวบ้าง เกิดในกระบอกไม้บ้างนั้น เป็นนิทานพอให้ฟังเพลิน ๆ เท่านั้น ไม่จริงจังอย่างไร ฉะนั้น จึงควรเข้าใจว่า จะเกิดเป็นคนได้ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิด

เกิดมา ท้องแม่คล้ายเป็นโรงงานสร้างตัวลูก พ่อเหมือนผู้เริ่มเปิดเครื่องจักรโรงงาน อย่างเครื่องโรงสีข้าว เครื่องฉุดระหัด เครื่องเรือหางยาว ต้องมีคนเปิดเครื่องจึงจะเดินได้ ฉะนั้นเมื่ออยู่ในท้องแม่ จะค่อยเจริญเติบโตขึ้นวันละเล็กละน้อยเหมือน แม่ได้ เริ่มเลี้ยงลูก ด้วยเลือด ในกายตน เป็น ลำดับมาจนกว่าจะครบกำหนดเวลาประมาณ ๒๘๐ วัน นับว่าเต็มที่จะอยู่อีกต่อไปไม่ได้ จึงต้องคลอดออกจากท้องแม่ แม่ก็อุ้มชูเลี้ยงดู ถนอมกล่อมเกลี้ยงด้วยน้ำนมของตน จนกว่าจะเติบโตสามารถรับอาหารอย่างอื่นได้ ส่วนพ่อก็ทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันภายนอก หาทรัพย์สินเงินทองสำหรับอุปถัมภ์บำรุงแม่และลูก จะได้อยู่เย็นเป็นสุขตามอัตภาพ กว่าลูกจะเติบโตมีความรู้ความสามารถพอเลี้ยงตัวเองได้ ก็นับว่าต้องอาศัยหยาดเหงื่อแรงงานของพ่อแม่ที่ยอมเสียสละเพื่อลูกแต่ละคน มิใช่จำนวนเล็กน้อยเลย ทั้งนี้ กล่าวถึงน้ำใจพ่อแม่ธรรมดาสามัญทั่วไป ยกเว้นพ่อแม่ชนิดใจยักษ์ ผิดธรรมดามนุษย์

ถึงตอนนี้ จะเห็นได้ว่า ลูกแต่ละคน ที่กว่าจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่เลี้ยงตัวเองได้ ต้องอาศัยกำลังเลี้ยงดูอุปถัมภ์บำรุงจากพ่อแม่เป็นหลักใหญ่ เพราะยังไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้สะดวก นอกจากนี้ก็อาศัย ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ญาติ มิตร ร่วมช่วยอุปการะเลี้ยงดูด้วย ชีวิตจึงดำเนินมาด้วยความสวัสดี เจริญวัยใหญ่โตตามฐานะ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องพ่อแม่ว่าเป็นครูคนแรกของลูกที่ช่วยสอน นั่ง นอน ยืน เดิน เป็นต้น แก่ลูกมาก่อนใคร ๆ และเป็นผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ของลูก ที่ได้เลี้ยงดูอุปการะด้วยความรักสงสารตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ ตลอดถึงเติบโต ไม่มีใครจะมีบุญคุณแก่ลูกลบล้นเกินกว่าพ่อแม่ ท่านจึงเรียกพ่อแม่ว่าเป็นบุพพการี คือผู้มีอุปการะบุญคุณแก่ลูกก่อนใคร ๆ ในชีวิตของลูกแต่ละคนต้องมีพ่อแม่เป็นผู้มีบุญคุณยิ่งใหญ่ก่อนคนอื่นทั้งสิ้น นับเป็นผู้มีอุปการะก่อนชั้นเอกอุ หรือขั้นที่ ๑ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้

ในชีวิตของลูกทุกคน เมื่อเจริญวัยเติบโตขึ้นตามลำดับแล้ว มิใช่จะได้รับอุปถัมภ์บำรุงเฉพาะพ่อแม่และญาติ

เท่านั้น ยังได้รับอุปการะจากบุคคลที่มีความสำคัญในชีวิต รองจากพ่อแม่อีกชั้น ๑ คือ **ครูบาอาจารย์** เพราะเป็นธรรมดาของชีวิตทุกคน จะต้องมีศิลปะวิชาความรู้ เพื่อเป็นอาชีพใช้ประกอบการทำมาหากินเพิ่มอีกด้วย จะไม่ศึกษาวิชาความรู้หรือความรู้น้อย มีความรู้ต่ำ การเลี้ยงชีวิตจะฝืดเคืองลำบากยากแค้น ต้องออกกำลังแรงกายทรหดอดทนตรากตรำมาก วิชาความรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง

ผู้ที่มีน้ำใจดี มีเมตตา กรุณา แนะนำสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น วิชาหนังสือ วิชาเลข การฝีมือ การปลูกผักสวนครัวเป็นต้น ที่บัดนี้มีสถานสอนเป็นโรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนราษฎร์อยู่ทั่วไป ผู้ทำหน้าที่ฝึกสอนนี้แหละเรียกว่า ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่แนะนำสั่งสอนความรู้ประการอื่นนอกจากโรงเรียน ก็ถือว่าอยู่ในฐานะครูบาอาจารย์ด้วยเหมือนกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงจัดผู้ทำหน้าที่ฝึกสอนวิชาความรู้ในฐานะครูบาอาจารย์ ว่าเป็นผู้มีอุปการะคุณแก่ศิษย์มาก่อน รองจากพ่อแม่ นับเป็นชั้นที่ ๒

ในชีวิตของคนเรา มิใช่จะมีผู้ที่ต้องเกี่ยวข้องอุปการะช่วยเหลือแต่เพียง ๒ ประเภท คือ พ่อ แม่ ครูอาจารย์นี้เท่านั้น ยังต้องอาศัยบารมีของหัวหน้าหมู่ชั้นสูงสุดปกครองป้องกัน บำบัดทุกข์ บำรุงสุข เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎร์ผู้พึ่งบารมีอีกชั้น ๑ ในบัดนี้ ก็คือ พระมหากษัตริย์หรือที่เรียกรู้ทั่วไปว่า พระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์จะปกแผ่พระมหากรุณา โดยทางสภาผู้แทนราษฎรให้รับหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ต่างพระเนตร พระกรรณ ดังมีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมดูแลปกครองประจำตามลำดับ จากตำแหน่งที่ใกล้ชิดกับราษฎรขึ้นไป คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อำเภอ จังหวัด กระทรวง รัฐมนตรี เหล่านี้ ล้วนแต่เหมือนมาปฏิบัติหน้าที่เป็นหูเป็นตาแทนพระองค์ทั้งนั้น เพราะลำพังพระองค์ไม่สามารถจะตรวจตราสารทุกข์สุขสบายของราษฎรได้ทั่วถึง พระมหากษัตริย์เป็นมิ่งขวัญเชิดชูของประเทศชาติทางพระศาสนาจึงยกไว้เป็นบุคคลในขั้นบุพพการีผู้ทำอุปการะก่อนแก่ประชาราษฎรอีกชั้น ๑ นับเป็นชั้นที่ ๓

ในชั้นที่ ๔ อันเป็นข้อที่สุด หมายถึงพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเจ้าของศาสนาพุทธ ซึ่งผู้มีความเลื่อมใสต่อคำสั่งสอน จะมีความเคารพนับถือเป็นที่เคารพอย่างสูงสุด ยกย่องว่าเป็น บุพพการี ผู้มีอุปการะก่อนของพระพุทธศาสนิกชน คือคน ที่นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยประชาชนชาวไทยเราได้ยอมรับ นับถือว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระธรรม มา เนิ่นนานนับพันปี เพราะเห็นว่าเป็นคำสอนที่ดี มีเหตุมีผล สามารถชักจูงผู้ประพฤติตามให้ถึงความสุขจำเริญมั่งคั่งสม-บูรณ์ได้จริง ใครทำดีตามคำสอนก็ได้รับผลดีด้วยตนเองจริง ใครทำชั่ว ทำบาป ก็ได้รับผลบาป ตกทุกข์ได้ยากด้วยตน เองจริง ท่านจึงยกย่องว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุพพการี ได้ แนะนำประชาชนให้รู้บาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ ประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนมาก่อน แม้พ่อ แม่ ครูอาจารย์ และพระมหากษัตริย์ ก็ต้องยอมรับว่า พระพุทธเจ้า พระ ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า เป็นบุพพการีของตนๆ อีกด้วย เหมือนกัน

ตามที่ชี้แจงมานี้ นับว่าผู้ที่มีอุปการะมาก่อน คือ ทำ คุณประโยชน์ เช่น แนะนำสั่งสอนอบรมตามลำดับในชีวิตมี

เป็น ๔ จำพวก คือ พ่อแม่ ๑ ครูอาจารย์ ๑ พระมหากษัตริย์ ๑ พระพุทธเจ้า ๑ นับว่าเป็นชั้นผู้ใหญ่

ส่วนในฝ่ายผู้น้อยได้แก่ ลูกหญิงชาย ศิษยานุศิษย์ ราษฎร พุทธศาสนิกชน เมื่ออยู่ในฐานะเช่นไรก็ต้องฝึกฝนอบรมน้ำใจ ระลึกมั่นคงอยู่ในบุญคุณของบุพพการีนั้น ๆ เสมอ ไม่มีเวลาลืมเลือนจนตลอดชีวิตเรียกตามบาลีว่า กตัญญู ได้แก่ ระลึกรู้ถึงอุปการคุณที่ท่านได้กระทำแก่ตนมาแล้ว และกตเวที แสวงหาโอกาสตอบสนองอุปการคุณแก่ท่าน ตามกำลังสามารถไม่เพิกเฉยละเลยเสีย หรือที่ชอบเรียกรวมเป็นคำเดียวกันว่า กตัญญู กตเวที ก็มีความหมายถึงบุคคลชั้นผู้น้อยอย่างเดียวกัน

น้ำใจคนที่มีอยู่ตามลักษณะกตัญญูกตเวที ทางพระศาสนายกย่องว่า มีเครื่องหมายของคนดีส่อแสดงให้เห็นเพราะการระลึกรู้ถึงอุปการคุณของท่านผู้มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ เป็นต้น นับเป็นกิริยาอาการคิดนึกที่ดีไม่ใช่ริษยาอาฆาตคิดลักคิดขโมย เรื่องที่นำมาคิด ก็เป็นเรื่องที่ดี ได้แก่ เก็บ

เอาความดีของท่านมาคิดถึง ย่อมเป็นตัวอย่างที่สามารถน้อมนำให้ประพฤติตามแบบฉบับความดีของท่านบ้าง จึงเท่ากับว่า น้ำใจที่มากด้วยกตัญญูนั้นเป็นการทำความดีให้แก่ตนนั่นเอง ยิ่งไม่เพียงแค่นึกอยู่เท่านั้น พอมีโอกาสช่องทางตอบสนองพระคุณท่านเมื่อใด เป็นการลงมือกระทำทันทีเมื่อนั้น ไม่มีการผลัดวันประกันพรุ่ง การลงมือกระทำตอบสนองคุณ คือ กตเวทีนั้นเป็นการแสดงความดีให้ปรากฏ ซึ่งเป็นช่องทางผูกพันให้ได้รับอุปการคุณยิ่ง ๆ ขึ้น แต่ก่อนความรักเคารพนับถือเอื้อเฟื้อเจือจานแก่กันและกันตลอดไป ครอบครัวไหนที่คนในครอบครัวต่างมีน้ำใจดี ยึดมั่นอยู่ในหลักกตัญญูกตเวที พร้อมเพรียงตลอดทั่วกันแล้ว จะเป็นครอบครัวที่สงบสุขเหมือนแดนสวรรค์ในเมืองมนุษย์ทีเดียว ไม่จำต้องกล่าวถึงหมู่คณะที่กว้างขวางออกไป เป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ ย่อมจะอยู่ดีกินดีสงบสุขทั่วกัน

แม้จะเห็นคุณค่าของกตัญญูกตเวที มีคุณประโยชน์มากหลายเพียงไร ถึงกระนั้น **นิสัยเห็นแก่ตัวจัด มุ่งลาภ**

มุ่งผล มุ่งความร่ำรวย มุ่งความยิ่งใหญ่ให้แก่ตนฝ่ายเดียว ก็ยังคอยแทรกแซงกีดกันขัดขวางอยู่เสมอ แม้ตนเองจะชอบพอยินดีนิยม ในบุคคลที่แสดงน้ำใจกตัญญูกตเวทีต่อตนสักเพียงไร แต่ตนก็ไม่ปรารถนาแสดงกตัญญูกตเวทีแก่ใคร ดีแต่จะเป็นฝ่ายแบมือรับข้างเดียว ไม่มีการยื่นมือให้บ้างเลยเช่นนี้ ทางพระศาสนาถือว่าทำบาปประการหนึ่ง เพราะขาดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยากที่ใครจะคบหาสมาคมด้วย

กตัญญู รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว กตเวที หาโอกาสตอบสนองอุปการะของท่าน ทั้ง ๒ ลักษณะนี้ ว่าโดยทั่วไปก็ถือว่าเป็นคุณความดี ที่คนดีทั่ว ๆ ไปจะต้องฝึกฝนอบรมไว้ประจำอัธยาศัย เพราะเป็นการสร้างคุณงามความดีของตนร่วมกับคุณงามความดีของท่านเหมือน **ความดีบวกกับความดีผลย่อมปรากฏเป็นดีมาก** ดียิ่งโดยส่วนเดียว

ลักษณะของบุคคลจึงมี ๒ ประเภท คือ บุพพการีบุคคลผู้ทำอุปการะก่อนประเภท ๑ กตัญญู กตเวทีบุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และตอบแทนประเภท ๑ บุคคลทั้ง ๒ ประเภทนี้ **ท่านรวมเรียกเป็นหัวข้อว่า**

บุคคลหาได้ยาก ซึ่งได้นำไปเป็นชื่อเรื่องอยู่หน้าปก
มีข้อความที่ควรชี้แจงดังต่อไปนี้

ก่อนอื่น คงเกิดความสงสัยชวนให้ย้อนถามขึ้นว่า บุคคลชั้นบุพพการี เช่นพ่อแม่เป็นต้น ก็มีปรากฏอยู่ทั่วบ้านทั่วเมือง บุคคลชั้นกตัญญูกตเวที เช่น ลูกหญิงชาย เป็นต้น ก็มีอยู่เกลื่อนกลาดเช่นกัน ทำไมท่านจึงเรียกว่า บุคคลหาได้ยาก จะว่าหาชนิดที่มีรูปร่างสวยงามเป็นเลิศได้ยาก หาชนิดที่เฉลียวฉลาดเป็นเลิศ หรือหาที่ร่ำรวยทรัพย์สินเงินทองเป็นเลิศได้ยาก มีความมุ่งหมายอย่างไรกันแน่ ความสงสัยที่เกิดขึ้นอย่างนี้นับว่าควรชมเชย แสดงว่าเอาใจใส่ ใคร่อยากรู้ ถ้าไม่มีอะไรสงสัย ก็อาจแสดงไปในเชิงว่า เข้าใจความมุ่งหมายแจ่มแจ้งตลอดแล้วก็ได้ หรืออมภูมิชนิด ตากระทู้หูกระทะ สักแต่ว่าพบเห็นแล้วก็ผ่านเลยไป ไม่มีข้อสะกิดเตือนความรู้ความเข้าใจอย่างไรก็ได้

การที่ท่านแยกบุคคลชั้นบุพพการีกับชั้นกตัญญูกตเวทีทั้ง ๒ ประเภทนี้ มารวมเรียกว่า บุคคลหาได้ยากนั้นท่านไม่

ได้มุ่งหมายถึงรูปร่างหน้าตา ความเฉลียวฉลาดความร่ำรวย หรือจำนวนของบุคคลนั้น ๆ ดอก ท่านมุ่งหมายถึงคุณสมบัติดีงามในนิสัยใจคอของบุคคลนั้นเป็นหลักใหญ่ หรือว่ามุ่งถึงความประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมกับชั้นหน้าที่ หรือฐานะของแต่ละฝ่ายเป็นจุดประสงค์

ความยากที่จะได้พบนั้น แต่ละชั้น อยู่ที่จะหาผู้ประพฤติตนสมตามหน้าที่ฐานะของตนเสมอไป จนตลอดชีวิตได้ยาก เช่น ฝ่ายบุพพการี ก็มักย่อหย่อนบกพร่องต่อหน้าที่ของตนบ้าง ฝ่ายกตัญญูกตเวทีก็บกพร่องทำนองเดียวกัน จึงยากที่จะหาผู้ประพฤติตน สมบูรณ์ บริบูรณ์ ตามหน้าที่ตลอดไป ยิ่งจะให้สมบูรณ์บริบูรณ์ตามหน้าที่สม่ำเสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย เช่น ฝ่ายพ่อแม่ ก็ประพฤติบริบูรณ์สมหน้าที่พ่อแม่ ฝ่ายลูกชายหญิงก็มีกตัญญูกตเวทีสมหน้าที่ลูก กลับจะยากยิ่งขึ้นอีก

อีกนัยหนึ่ง ที่ว่าหาได้ยากนั้น คือ ยากที่จะประพฤติปฏิบัติสมหน้าที่อยู่ได้จนตลอดชีวิต ด้วยมักบกพร่องย่อหย่อน

บางกาลบางสมัย บ้างดีแต่ตอนต้นสมัย ๆ ถึงตอนกลางกลับย่อหย่อน บกพร่อง ทอดทิ้ง กลับตัวตอนปลายได้บ้าง ไม่ได้บ้าง มีตัวอย่างเห็นตำตาอยู่ทั่วไป ในฝ่ายบุพพการี เช่น **พ่อแม่มักหลงตัวเองว่าเป็นพ่อเป็นแม่** อาบน้ำร้อนมาก่อน ชอบทำตามอำเภอใจ เช่นชอบเล่นการพนัน ชอบกินเหล้าเมายาชอบทะเลาะด่าว่าถ้อยคำหยาบคาย ก็ทำให้ลูกเห็นตำตาอยู่เสมอ อย่างนี้แหละเรียกว่าพ่อแม่ชนิดสอนลูกให้เป็นโจร คือทำตัวอย่างที่เลวทรามให้ลูกเห็น ลูกย่อมจดจำการกระทำที่เลวได้ง่าย หรือในฝ่ายกตัญญูกตเวที ยิ่งพบความบกพร่องได้มากที่สุด เช่น **ประพฤติตัวดีเพียงให้พ่อแม่ยกมรดกให้** พอสมใจแล้ว ลืมเหลียวแลพ่อแม่ปล่อยให้ตรอมใจ อด ๆ อยาก ๆ ก็มี หรือประพฤติดีได้เพียงยังไม่มีครอบครัว พอมีครอบครัวก็มัวเมาอยู่กับครอบครัว ทอดทิ้งพ่อแม่ที่แก่เฒ่าให้ตกระกำลำบากก็มี ดังเรื่องลูกชายมีครอบครัวแล้วหลงใหลใฝ่ฝันอยู่กับครอบครัวอย่างงมงาย ถึงคราวพ่อแม่เจ็บหนักพักใหญ่ ญาติส่งข่าวให้ไปเยี่ยมดูแลพยาบาล

กลับบอกว่า ท่านเคยเป็นอย่างนั้น ยังไม่ว่างธุระ ต้องรออีก ๓–๔ วัน จึงจะไปเยี่ยมได้ ที่สุดเลยไปเยี่ยมไม่ทันเห็นใจ พ่อแม่หมดลมเสียก่อนแล้ว ส่วนลูกเมียพอได้ข่าวเจ็บป่วยเพียงปวดหัวตัวร้อน กลับรีบตะลีตะลานทิ้งงานไปพยาบาลรักษาอย่างกระตือรือร้น อย่างนี้ก็มีอยู่ไม่น้อย

รวมความที่ว่าเป็นบุคคลหาได้ยากนั้น คือยากที่จะได้พบคนจริง ๆ ประพฤติตัว ปฏิบัติตนเหมาะสมฐานะหน้าที่โดยตลอด ทั้งฝ่ายบุพพการี ทั้งฝ่ายกตัญญูกตเวที การที่ท่านยกบุคคลที่เห็นตัวอย่างอยู่เกลื่อนกลาดบ้านเมืองว่าหาได้ยากเช่นนี้ พิจารณาให้ซึ้งสักหน่อย จะเห็นเหมือนว่าท่านเยาะเย้ย หรือหมิ่นน้ำใจบุคคลทั่วไป ให้เกิดความสำนึกตัวจะได้รีบกลับตัว หันมาประพฤติให้เหมาะสมตามหน้าที่ จะได้แก้คำเย้ยที่ว่าหาได้ยาก ให้กลับเป็นง่ายเสียบ้างเท่านั้น ชาวเราที่บ่นระงมถึงความเดือดร้อนใจอยู่ทั่วหน้าทุกวันนี้นอกจากเรื่องทำมาหาเลี้ยงชีวิตแล้ว ก็มักบ่นเดือดร้อนที่เกิดจากฝ่ายผู้ใหญ่ ฝ่ายบุพพการีไม่ตั้งตนให้สมหน้าที่เช่นบ่นถึงพ่อ

แม่ที่มีน้ำใจลำเอียงอคติบ้างว่า แก่เฒ่าแล้วยังดื่มเหล้าเมายา ตีไก่ กัดปลา ลักขโมยปล้นสดมภ์เขาอยู่อีก ทำให้อับอายขายหน้าถึงลูกหลานบ้าง ฝ่ายกตัญญูกตเวที ก็มักถูกฝ่ายผู้ใหญ่บ่นปากเปียกปากแฉะ ว่าเกียจคร้านไม่หมั่นเล่าเรียน ดื้อด้าน ว่านอนสอนยาก เถียงไม่ตกฟาก ให้ช่วยทำมาหากินก็ไม่ช่วยดีแต่ใช้เงินเปลือง ชอบแต่งตัวเที่ยวเตร่ คบเพื่อนเสเพลชวนให้สูบฝิ่นกินสุรา เป็นนักเลงต่าง ๆ เหล่านี้ก็เหมือนต่างแสดงว่า ยังคงประพฤติตนให้ผิดหน้าที่ฐานะอยู่เช่นนี้ เพื่อรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ข้อว่า บุคคลหาได้ยาก ให้คงมีตัวอย่างประดับบ้านเมืองอยู่ตลอดไปนั่นเอง ถ้าจะประพฤติให้เหมาะสมหน้าที่เสมอกันเสียแล้ว คำว่า หาได้ยาก ก็จะไม่มีความหมายกระมัง ?

ถึงอย่างไรก็ตาม **คนเราทั่วไปยังรักดี เกลียดชั่ว รักบุญ เกลียดบาป รักสุข เกลียดทุกข์** เป็นประจำนิสัยอยู่ทั่วกันจึงจำเป็นที่จะต้องชี้แจงแนะนำ ชักจูงอบรมให้รักทำดีงามงดทำความชั่ว รักทำบุญ งดทำบาป จะได้รับผล

สุขกายสบายใจ **สมกับที่ต่างประกาศตนว่าเป็นคนนับถือศาสนาพุทธอย่างแท้จริง ไม่ใช่นับถือตามประเพณี**

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าก็แสดงอยู่แล้วว่า ให้ละบาป บำเพ็ญบุญ ทำใจให้ผ่องใส สิ่งไรท่านว่าเป็นบาป เราก็ต้องพยายามงดเว้นไปทีละเล็กละน้อยอย่าดื้อด้าน หลอกลวง เป็นการไม่นับถือจริงจัง อย่ามัวผลัดวันประกันพรุ่ง สิ่งไรท่านว่าเป็นบุญก็ต้องพยายามหมั่นปฏิบัติบำเพ็ญด้วยความอุตสาหะด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนจริง ๆ ให้สมกับนับถือว่าเป็นที่เคารพกราบไหว้บูชา อย่ารอคอยพึ่งใบบุญของใครอยู่หรือคอยบนบานสารกล่าวให้เทพาอารักษ์ช่วยดลบันดาล **รักบุญต้องทำบุญด้วยตนเอง** สร้างบุญให้เกิดพร้อมทั้งส่วนกาย ส่วนวาจา ส่วนใจ จนกว่าจะเป็นกายบุญ วาจาบุญ จะได้สมกับเป็นสาวกผู้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นักปราชญ์ยกย่องสรรเสริญ และจะได้ชื่อว่าช่วยกันลบความยากที่พระองค์ตรัสไว้ให้หมดไปเป็นการบูชาด้วยการประพฤติดีปฏิบัติชอบ ที่พระองค์ทรงสรรเสริญอีกด้วย

ต่อไปนี้ จะนำระเบียบความประพฤติที่ดีงาม เหมาะสมกับหน้าที่ฐานะ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ มาชี้แจงเพื่อยึดถือเป็นหลักปฏิบัติตาม แต่พึงเข้าใจว่า หลักคำสอนนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้เมื่อ ๒๕๐๐ ปีเศษ สืบมาถึงปัจจุบันนี้อาจทำให้เห็นว่าขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่บ้าง หากว่าผู้มีความเคารพเลื่อมใสมั่นคงจริงจังแล้ว ย่อมจะยึดถือไว้เพียงเป็นหลักใหญ่ แล้วนำขนบธรรมเนียมประเพณีในปัจจุบัน ที่ไม่ขัดกับหลักของพระองค์มาประพฤติปฏิบัติให้กลมกลืนกัน ก็จะไม่ชื่อว่าล้าสมัยอย่างไรเลย

อนึ่ง การประพฤติปฏิบัติตนตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ต้องเลือกกาลเวลา สถานที่ จะอยู่ที่ไหนในบ้านเมือง หรือตามท้องไร่ท้องนา ก็สามารถปฏิบัติตามได้ผล เหมือนกันทั้งนั้น อย่ามัวท้อถอย ว่าตนอยู่ในชนบทบ้านป่าขาดอน จะปฏิบัติสู้ท่านอยู่ในบ้านในเมืองไม่ได้ หรือได้รับผลบุญไม่เหมือนกัน ว่าที่จริงแล้ว สถานที่อยู่ หรือเวลาฐานะตำแหน่ง ไม่เป็นเหตุขัดขวางต่อการปฏิบัติตามคำ

สอนของพระพุทธเจ้าอย่างไรเลย **ทำบุญเมื่อใด ที่ไหน ย่อมได้รับความชุ่มชื่นเบิกบานใจเป็นผลเมื่อนั้น ทำบาปเมื่อใด ที่ไหนถึงจะเห็นว่าลี้ลับอย่างไร ผลบาปย่อมสนองทันทีให้เดือดร้อนกังวลใจ** เกรงกลัวใครอื่นจะทราบบาปของตนบ้าง ต้องคิดหลบซ่อนเกรงถูกจับกุมบ้าง ถึงใครจะยังไม่รู้แต่ตนเองย่อมรู้บาปของตนบาปก็จะเผารนเกาะกินใจ ให้หน้าชื่นอกตรมคอยหวาดระแวงเกรงบาปจะมีคนรู้ ถึงกับต้องทำบาปเพิ่มขึ้นอีกเพื่อปกปิดบาปเก่ามี เป็นการก่อนรกขึ้นในใจตนเอง ลูกผัวตัวเมีย ญาติมิตรที่ไหนก็ช่วยปลดเปลื้องแก้บาปของตนให้ไม่ได้ ยิ่งบางคนทำบาปด้วยคิดเสียว่าตนจะต้องตกทุกข์ได้ยาก เกิดเป็นไส้เดือนกิ้งกืออย่างไรก็ยอม ขอแต่ให้ลูกร่ำรวยเป็นสุขสบายก็แล้วกัน นี่แหละคือความคิดของคนบาปหนา มีแต่นำให้ก่อบาปเพิ่มเติมตลอดไป และช่างไม่คิดบ้างว่าความร่ำรวยที่ลูกได้รับจากบาปของตนนั้น จะถาวรมั่นคงสมเจตนาหรือไม่ ผลบาปย่อมจะตามล้างผลาญให้ฉิบหาย ตายโหง อย่างไม่ยกเว้นให้ใครเลย ข้อนี้ขอจงลองนึกหาตัวอย่างเอาเองอีกบ้างก็ได้

บุคคลที่ท่านยกว่า มีฐานะหน้าที่เป็นบุพพการี คือบุคคลผู้ทำอุปการะก่อนนั้น จัดเป็นประเภทดังนี้

๑. พ่อแม่ (นับปู่ย่าตายายด้วยโดยอนุโลม)

๒. ครูอาจารย์

๓. พระเจ้าแผ่นดิน

๔. พระพุทธเจ้า

ก. หน้าที่ของพ่อแม่ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ในสิงคาโลวาทสูตร นับเป็นหน้าที่อย่างดีเลิศ ควรที่บุคคลผู้อยู่ในฐานะพ่อแม่ทั้งหลายจะพึงจดจำ กระทำตาม คือ

๑. ห้ามลูกไม่ให้ทำความชั่ว ส่วนตัวเองก็ไม่ทำชั่วทำบาปให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกด้วย

๒. สอนลูกให้ตั้งอยู่ในความดี ส่วนตัวเองก็ต้องทำดีมีศีลมีธรรม ใจบุญสุนทาน ให้เป็นแบบฉบับแก่ลูก อย่าสอนลูกอย่างแม่ปูสอนลูกปู หรือว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

๓. ให้ลูกได้มีการศึกษาศิลปวิทยา จะช่วยให้ลูกมีความเฉลียวฉลาด สามารถเลี้ยงตัว ตั้งตัวได้ด้วยความสุข

จำเริญสืบไป ถ้าลูกโง่ จะลำบากใจพ่อแม่มากเพราะเลี้ยงไม่รู้จักโต

๔. หาภรรยา–สามี ที่สมควรให้ ข้อนี้ เท่ากับช่วยเป็นที่ปรึกษา เลือกเฟ้นคู่ครอง แต่อย่าวางอำนาจจนเกินไป

๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย หมายถึงทรัพย์มรดก เมื่อเห็นลูกเติบโต มีความรู้ ความประพฤติดี สามารถปกครองสินทรัพย์ได้แล้ว ก็แบ่งสรรปันส่วนให้ปกครองด้วยความยุติธรรม อย่าแสดงความลำเอียงซึ่งเป็นความชั่ว ให้ลูกน้อยเนื้อต่ำใจ

เมื่อพ่อแม่ หรือ ปู่ย่า ตายาย ประพฤติตัวได้ตามแบบของพระพุทธเจ้าตลอดไปเช่นนี้ ชื่อว่าประพฤติตัวสมหน้าที่ฐานะบุพพการี จัดเข้าในลักษณะบุคคลชนิดที่น้อยคนจะพบเห็น ควรได้รับความสรรเสริญ

ข. หน้าที่ของครูบาอาจารย์ ก็จัดว่าเหมาะสมควรเคารพนับถือที่พระพุทธเจ้าแสดงได้ในสูตรนั้น ควรที่ผู้ทำหน้าที่ครูอาจารย์แนะนำศิลปวิทยา พึงปฏิบัติตาม คือ

๑. แนะนำดี ได้แก่ตั้งอกตั้งใจอบรมฝึกฝนศิษย์ในความดีต่าง ๆ อย่างไม่ท้อถอย ไม่สอนด้วยเห็นแก่สินจ้างรางวัล แม่มุ่งสอนด้วยน้ำใจกรุณาจริง ๆ

๒. ให้เรียนดี ศิษย์ควรจะศึกษาเล่าเรียนวิชาอย่างไร ก็พยายามถ่ายความรู้ในวิชานั้น ๆ จนศิษย์เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน

๓. บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ไม่ขยักไว้ เพื่อหาประโยชน์กวดวิชาในภายหลังเป็นต้น

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ได้แก่ช่วยเชิดชูเป็นกำลังใจ เมื่อศิษย์คนไหนเรียนดี ประพฤติดี ก็ยกย่องให้เกียรติ เพื่อเร้าใจให้ศิษย์คนอื่นจดจำทำตาม

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย ได้แก่คอยสอดส่อง ติดตาม ให้ความสะดวกสบายแก่ศิษย์ตลอดไป เช่นศิษย์จะโยกย้ายไปเข้าศึกษาต่อที่อื่น ก็ช่วยแนะนำฝากฝั่งด้วยความอนุเคราะห์อย่างสนิทใจ

ค. หน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงปกครองพสกนิกรด้วยพระมหากรุณาธิคุณชั้นบุพพการี ย่อมทรงบำเพ็ญพระองค์ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ คือ

๑. ทรงพระกรุณาพระราชทานรางวัล แก่บุคคลผู้ทำความชอบต่อแผ่นดิน เช่นเหรียญตราเป็นต้น

๒. ทรงรักษามารยาท กาย วาจา เรียบร้อยสมฐานะองค์พระประมุขของชาติอยู่เสมอ

๓. ทรงบริจาคพระราชทรัพย์บำรุงอุดหนุนในสิ่งเป็นสาธารณประโยชน์ หรืออาชีพที่เหมาะสม

๔. มีพระราชอัธยาศัยเที่ยงธรรม ดำรงอยู่ในสุจริตยุติธรรมทุกเมื่อ

๕. มีกิริยามารยาทละมุนละไม องอาจเป็นสง่า

๖. ทรงกำจัดความชั่วในส่วนพระองค์ได้

๗. ไม่ทรงกริ้วโกรธจนเสียหลักธรรม หรือจารีตของกษัตริย์

๘. ไม่ทรงเบียดเบียนผู้ไม่มีความผิด มีแต่พระ–ราชทานอภัยโทษในกาลอันสมควร

๙. ทรงอดทนสมเป็นเชื้อชาติขัตติยะ

๑๐. ไม่ทรงยินดียินร้ายในโลกธรรม มีนินทาสรรเสริญ เป็นต้น

หน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๑๐ ข้อนี้ เรียกชื่อตามหลักในพระศาสนาว่า ทศพิธราชธรรม มีความหมายว่า เป็นธรรมะสำหรับผู้ปกครองบ้านเมืองควรประพฤติ ให้เกิดความสุขสวัสดีแก่ประชาชนที่อยู่ในปกครอง สมหน้าที่

ผู้ปกครองนั้นจะเป็นใครก็ได้ตามฐานะ เป็นพระ–ราชามหากษัตริย์ก็ได้ เป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ ที่สุดหัวหน้าหมู่บ้านหรือหัวหน้าตำบล หรือเป็นหัวหน้าส่วนปกครองอื่นๆ เช่น หัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง หัวหน้าครอบครัว เมื่อต่างเป็นผู้ยึดหลักธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ประพฤติประจำอัธยาศัยอยู่ ล้วนได้ชื่อว่า เป็นผู้ปกครองที่ดี เป็นหัวหน้าที่ดี ควรได้รับควาบยกย่องเคารพนับถือ ในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ

ง. **หน้าที่ของพระพุทธเจ้า** ที่ทรงปฏิบัติประจำตามที่ท่านแสดงไว้ คือ

๑. เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต

๒. เวลาเย็นทรงแสดงธรรม (แก่ประชาชน)

๓. เวลาค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุ

๔. เวลาเที่ยงคืน ทรงแก้ปัญหาแก่เทวดา (หรือบุคคลชั้นสูงที่เข้าเฝ้า)

๕. เวลาย่ำรุ่ง ตรวจดูสัตว์โลกผู้ควรจะตรัสรู้และไม่ควร

หน้าที่เหล่านี้ เป็นพุทธกิจที่ทรงปฏิบัติประจำเฉพาะวันหนึ่ง ๆ แต่ว่าโดยส่วนรวมแล้ว พระพุทธเจ้าได้เริ่มไปโปรดเวไนยสัตว์ ด้วยการเทศนาสั่งสอนประชาชนทั่วไปตามบ้านเล็กบ้านน้อย โดยมิได้เห็นแก่ความทุกข์ยากลำบากของพระองค์อย่างไรเลย ได้ทรงประกาศธรรมที่ควรละเลิกเพิกถอน เพราะเป็นบาปอกุศล ทุจริต ให้ผลเป็นทุกข์เดือดร้อน ตรงกับข้อว่า สพฺพปาปสฺส อกรณํ ความไม่ทำบาปทั้งปวง ทรงประกาศธรรมที่ควรอบรมฝึกฝนประพฤติให้เกิดมีประจำใจ เพราะเป็นบุญ กุศล สุจริต ให้ผลเป็นความชุ่มชื่นเบิกบานใจ ก่อความรักสามัคคีในหมู่คณะ ตรงกับข้อว่า กุสลสฺสูปสมฺปทา ความบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม และ สจิตฺตปริโยทปนํ ความทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ทั้งได้ทรงบัญญัติแต่งตั้งพระวินัยไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย สงบระงับของหมู่สงฆ์สาวก

อีกประการหนึ่ง หน้าที่ของพระองค์ ที่พรรณนาตามนัยพระคุณอันสูงสุดคือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ ย่อมจะเห็นได้ว่าพระองค์ได้ใช้พระปัญญาปรีชาสามารถ ย้อนเข้ามาพิจารณาตรวจตราชีวิตของพระองค์เองเป็นสำคัญ ผิดกว่าคนอื่น ๆ ที่มักลืมตัวเอง ชอบเพ่งเล็งดูแต่ความดีความชั่วของผู้อื่นจนติดนิสัย เมื่อพระองค์ได้ใช้พระปรีชาสามารถ ตรวจชีวิตของพระองค์เองอยู่ จึงเห็นว่าความชั่วทั้งหลายที่หุ้มห่อจิตใจอยู่คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง จะพาให้ชีวิตตกจมอยู่ในกอง ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เดือดร้อนไม่รู้จบ เป็นเช่นนี้ทุกภพทุกชาติ จึงทำให้พระองค์เสียสละทรัพย์สมบัติตลอดพระมเหษี และโอรส ญาติมิตร ออกบวชด้วยน้ำใจเด็ดเดี่ยว แสวงหาทางพ้นจาก อกุศลมูล เหล่านี้ ที่สุดก ทรงชำระอัธยาศัยให้หลุดพ้นจากอกุศลมูล ด้วยทรงรู้แจ้งชัดตามหลักแห่งอริยสัจทั้ง ๔ ด้วยลำพังพระองค์เอง นับว่าทรงถึงความบริสุทธิ์ผุดผ่องจากกิเลสทั้งหลายตอนนี้นับพระคุณได้ ๒ คือ พระปัญญาคุณ

พระบริสุทธิคุณ แต่ยังเป็นพระคุณความดีเฉพาะพระองค์ยัง มีพระคุณอีกข้อ คือ พระมหากรุณาธิคุณ ที่นับว่าก่อคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชาวโลกเป็นเวลาตั้ง๒๕๐๐ปีเศษมาแล้ว ได้แก่ พระองค์มีน้ำพระหฤทัย สงสารผู้อื่น สัตว์อื่น ที่ยังตกทุกข์ได้ยากลำบากเดือดร้อนเพราะความโง่เขลา ตกอยู่ในอำนาจกิเลสตัณหา ทรงมุ่งหวังจะช่วยเหลือเขาเหล่านั้นให้มีโอกาสปลดเปลื้องกิเลสตัณหาจนมีความบริสุทธิ์ตามอย่างพระองค์บ้าง จึงได้เริ่มออกเที่ยวเทศนาสั่งสอนประชาชน พระพุทธศาสนาคือคำสอนของพระพุทธ จึงเริ่มปรากฏตั้งขึ้นในโลกแต่บัดนั้นมา นับเวลาที่พระองค์ได้เที่ยวเทศนาสั่งสอนประชาชนด้วยพระมหากรุณานั้นได้ถึง ๔๕ ปี เมื่อคำนวณพระชนมายุของพระองค์ ๘๐ ปี จึงปรินิพพาน ก็จะเห็นได้ว่าเวลาทำประโยชน์เฉพาะพระองค์เองมีเพียง ๓๕ ปี เท่านั้น ส่วนที่ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นถึง ๔๕ ปี จึงเห็นได้ว่า พระองค์มุ่งทำประโยชน์ เพื่อผู้อื่นมากกว่า ประโยชน์ ส่วนตัว โดยแท้ และทำหน้าที่สั่งสอนจนถึง เวลา ก่อนปรินิพพาน ไม่กี่ ชั่วโมง

พระมหากรุณาธิคุณจึงยิ่งใหญ่ไพศาล เป็นคุณแก่ชาวโลกมากมายเหลือคณา หากพระองค์มุ่งแต่คุณประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น ไม่คำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่นแล้ว พระพุทธศาสนาคงไม่มีปรากฏขึ้นในโลกได้เลย จึงนับว่าพระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญหน้าที่ของบุพพการีแก่พุทธสาวกอย่างไม่มีความบกพร่องเลย

หน้าที่ของท่านผู้จัดอยู่ในฐานะบุพพการีผู้ทำอุปการะก่อน มี ๔ ประเภท คือ พ่อแม่ ๑ ครูอาจารย์ ๑ พระเจ้าแผ่นดิน ๑ พระพุทธเจ้า ๑ อันนับเป็นบุคคลชั้นผู้ใหญ่ มีเนื้อความตามที่ได้บรรยายมาแต่เบื้องต้นครบถ้วนแล้ว

ต่อไปนี้ จะได้บรรยายหน้าที่ของกตัญญูกตเวทีนับเป็นบุคคลชั้นผู้น้อย ให้ครบถ้วนกระบวนความสืบไป

หน้าที่ของกตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนนั้น ต้องแยกประเภทไปตามชนิดของบุพพการี เมื่อบุพพการีอยู่ในฐานะพ่อแม่ ผู้กตัญญูกตเวที ก็คือลูกชายหญิง, ผู้บุพพการีอยู่ในฐานะครูอาจารย์ ผู้กตัญญูกตเวที

ก็คือศิษยานุศิษย์ ผู้บุพพการีอยู่ในฐานะพระเจ้าแผ่นดิน ผู้กตัญญูกตเวที ก็คือประชาชนพลเมือง ผู้บุพพการีอยู่ในฐานะพระพุทธเจ้าผู้กตัญญูกตเวที ก็คือพุทธศาสนิกชน ดังจะบรรยายหน้าที่กตัญญูกตเวที ที่เหมาะสมกับบุพพการีนั้น ๆ ต่อไป

ก. ผู้กตัญญูกตเวที ในฐานะลูกชายหญิง - พึงประพฤติตนตอบสนองคุณแก่พ่อแม่ ตามแบบที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสิงคาโลวาทสูตร เป็นหลักดังนี้ คือ

๑. ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ข้อนี้พึงใคร่ครวญดูว่า เมื่อตนยังเป็นเด็กอ่อนนอนแบเบาะตลอดเวลากว่าจะเติบโต พ่อแม่ได้ชุบเลี้ยงประคับประคองด้วยความรักใคร่สนิทสนมเพียงไร ต้องอดทนต่อความลำบากตรากตรำเพื่อหาเลี้ยงลูก โดยมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยากหวังแต่จะให้ลูกมีความสุขสบายเป็นประมาณ ยิ่งยามลูกเจ็บไข้ได้ป่วยก็แสนจะสงสารวิ่งเต้นเยียวยา–รักษา สู้อดตาหลับขับตานอน ถ้าเปลี่ยนความเจ็บไข้ของลูกมาเป็นของตนได้ก็ยินดีกระทำ

ครั้นลูกเจริญวัยเติบโตขึ้น พ่อแม่ก็แก่เฒ่าชราลง กำลังวังชาเคยแข็งแรง ก็กลับอ่อนแอ ทำมาหากินลำบาก จึงต้องเป็นหน้าที่ของลูกผู้กตัญญูกตเวที จะต้องอุปการะเลี้ยงดูตอบแทน ไม่ให้ท่านลำบากยากไร้ เต็มใจบูชาพระคุณอย่างไม่หวังสินจ้างรางวัล หรือมรดกปฏิบัติเลี้ยงดูท่านเหมือนอย่างที่ท่านเคยเลี้ยงดูตนมาเมื่อยังเป็นเด็ก ตอนลูกยังเป็นเด็กเลี้ยงตัวเองไม่ได้ พ่อแม่ท่านยังมีกำลังแข็งแรง ท่านได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจที่เต็มด้วยความเมตตากรุณาเลี้ยงลูกมาจนเติบใหญ่ได้แล้ว ครั้นเมื่อลูกเติบโตขึ้นเพียงไร พ่อแม่ก็กลับแก่อ่อนแอลงเพียงนั้น เลี้ยงตัวเองลำบาก จึงต้องเป็นหน้าที่ของลูกจะต้องเลี้ยงดูท่าน เป็นการตอบแทนพระคุณโดยแท้

การเลี้ยงดูพ่อแม่ด้วยเสื้อผ้าอาหาร ยังไม่สำคัญเท่ากับเลี้ยงน้ำใจท่าน ถ้าลูกเต็มใจเลี้ยงดูท่าน ด้วยข้าวปลาอาหารไม่ต้องให้พ่อแม่กังวลทำกินเองก็นับว่าดีอย่างธรรมดา แต่หากลูกเป็นคนว่านอนสอนง่าย ประพฤติตัวได้ดังอกดังใจของพ่อแม่ ขยันทำมาหากิน ไม่เที่ยวเตร่เป็นนักเลง พ่อ

แม่จะสบายอกสบายใจเหมือน มียาหอมรับ ประทาน อยู่เสมอ อย่างนี้เรียกว่าเลี้ยงน้ำใจพ่อแม่ นับว่าดีมาก เป็นลูกแก้วลูกขวัญ เป็นสิริมงคลแก่ลูกเองทุกวันคืน

๒. **ทำกิจของท่าน** เมื่อพ่อแม่มีธุระงานการอย่างไรยินดีช่วยรับแทน ไม่ทันให้ต้องออกปากใช้ รับทำด้วยน้ำใจอันงาม ถึงจะหมดเปลืองเงินทองเรี่ยวแรงบ้าง ก็นึกเสียว่า ตนเป็นสมบัติเลือดเนื้อเชื้อไขของท่าน ต้องสนองพระคุณไปจนกว่าจะหมดชีวิตตนหรือชีวิตท่าน ยิ่งพยายามสืบต่ออาชีพที่พ่อแม่ดำเนินมาแล้วให้เจริญดียิ่งขึ้น จะเท่ากับว่าได้ทำกิจอันท่านได้ก่อตั้งขึ้นไว้ให้รุ่งเรืองถาวรด้วยอาศัยแรงลูกเข้าร่วมด้วย ท่านจะได้ผ่อนคลายกังวลภาระได้

๓. **ดำรงวงศ์สกุล** ข้อนี้เนื่องมาจากข้อ ๒ เป็นสำคัญ เพราะพ่อแม่สืบสกุลวงศ์มาตามลำดับ ทำมาหาเลี้ยงชีพพอตั้งตนเป็นหลักฐาน ก็มุ่งหวังให้ลูกได้สืบเชื้อสายความเป็นหลักฐานต่อไป เมื่อลูกมีน้ำใจรับช่วงภาระกิจแบ่งเบาภาระได้เช่นนี้ ก็เท่ากับว่าได้ดำรงฐานะสืบวงศ์สกุลของพ่อแม่ แม้จะไม่สูงเด่นกว่า เพียงรักษาให้เจริญรอยตามได้ก็ดีหนักหนา

๕. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

ข้อนี้นับว่า เป็นเรื่องหนักใจของพ่อแม่ทั้งหลายทั่วไปเพราะทรัพย์มรดกต่าง ๆ ที่ทำมาหาได้ก็หวังจะมอบให้แก่ลูกครอบครองปกปักรักษา เมื่อลูกตั้งตนดีอยู่ตามข้อ ๑-๒-๓ ก็นับว่าพอคลายความหนักใจได้ แต่ลูกเป็นพาลเกเร เกียจคร้านทำกิน ชอบคบเพื่อนนักเลงงานหนักไม่เอางานเบาไม่สู้แล้วแสนจะเป็นทุกข์เดือดร้อนใจ ไหนจะห่วงชีวิตลูก ไหนจะห่วงมรดกและความประพฤติของลูกเช่นนี้ เท่ากับวางยาพิษให้พ่อแม่ตรอมใจลงทีละน้อย

เรื่องมรดกของพ่อแม่ ไม่น่าที่ลูกจะห่วงใยหรือทะเยอทะยานอยากได้จนเกินไป เพราะอย่างไรเสียมรดกของพ่อแม่ก็ต้องตกแก่ลูกเสมอไป ลูกควรนึกว่ามรดกของพ่อแม่เป็นเหมือนกำไรส่วนหนึ่งที่ไม่ต้องออกเรี่ยวแรงแสวงหา ตนเองควรพยายามสะสมทรัพย์สมบัติด้วยน้ำพักน้ำแรง ให้เป็นต้นทุนไว้อีกส่วนหนึ่งจึงจะชอบสำหรับเลี้ยงตนเองด้วย ไว้เป็นมรดกแก่ลูกของตนตามเยี่ยงอย่างพ่อแม่ทำไว้ด้วย

เคยมีลูกบางคน ต้องรอการทำศพพ่อแม่ไว้ก่อนจนกว่าจะได้รับแบ่งปันมรดก เพื่อจะได้ใช้มรดกนั้นทำศพพ่อแม่ อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นกตัญญูกตเวที เพราะนำมรดกของพ่อแม่มาใช้จ่ายทำศพท่านเอง หาใช่น้ำพักน้ำแรงของลูกไม่เข้าทำนองอัฐยายซื้อขนมยาย น่าขายหน้า

หรือฟ้องร้องเรื่องแบ่งสรรปันส่วนมรดก นี่ก็ล้วนแต่น่าอับอายถึงพ่อแม่วงศ์สกุล ควรประนีประนอมกันเองในบรรดาพี่ ๆ น้อง ๆ เกินเลยไปบ้าง ก็ควรนึกว่าให้พี่ให้น้องดีกว่าไปฟ้องร้องยังโรงศาล จะเป็นช่องทางให้คนอื่นสอดเข้ามามีส่วนแบ่งเสียไปเปล่า ๆ เพราะทิฏฐิมานะ ขาดความรักพี่น้อง มรดกพ่อแม่ก็คือส่วนบุญของท่าน ลูกมาทำบาปแก่งแย่งกัน ยังจะควรรับมรดกของท่านอีกหรือ

หน้าที่ของลูกผู้กตัญญูกตเวที ๔ ข้อนี้ สำหรับลูกปฏิบัติเมื่อพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ เรื่องกตัญญูกตเวทีของลูกล้วนเป็นสิริมงคลมิ่งขวัญอย่างสำคัญยิ่ง ถึงพ่อแม่จะล้มหายตายจากไปแล้วเนิ่นนานเพียงไร ลูกจำเป็นต้องแสดงกตัญญู

กตเวทีจนตลอดชีวิตของลูก บุญคุณของพ่อแม่มิใช่จะล่วงลับไปด้วยก็หาไม่ ท่านตายเฉพาะชีวิตร่างกายและการประชุมเพลิงศพ ก็เผาเฉพาะร่างกายของท่านหาได้ชื่อว่าเผาบุญคุณท่านมอดไหม้หมดไปด้วยไม่ ท่านจึงกำหนดหน้าที่ให้ คงทำบุญอุทิศให้ท่านเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ตามโอกาส อย่างประเพณีทำบุญในวันตายของท่าน หรือทำบุญในยามสงกรานต์ และเมื่อตนเองทำบุญมงคลกุศลอย่างไรก็ตาม เบื้องต้นต้องทำบุญอุทิศถึงท่านก่อนทุกครั้ง ที่เรียกว่าทักษิณานุปทาน เป็นการอุทิศกุศลถึงท่าน หรือเท่ากับเชิญวิญญาณท่านมาร่วมงานด้วย ท่านอาจบันดาลสิริมงคลแก่ลูกผู้เป็นเจ้าของงานด้วยมิสงสัย แต่อย่าทำภายหลังเสร็จงานมงคลของตนแล้ว จะเป็นทำนองเหลือเศษเหลือเดนแล้วจึงนึกอุทิศให้ ไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง

การทำบุญอุทิศให้พ่อเช่นนี้ ทำได้เป็นบางครั้งบางคราว หากลูกสามารถตั้งตน ประพฤติตนอยู่ในฐานะควรดำรงวงศ์สกุล ควรรับทรัพย์มรดก สร้างคุณงามความดีเกียรติยศชื่อเสียงสูงเด่นอยู่เพียงใด ก็นับว่า ทำบุญอุทิศให้

ท่านเป็นนิตย์ตลอดไปเพียงนั้น หรือท่านเคยมีประสงค์จะทำสิ่งใดอันเป็นสาธารณกุศล เป็นคุณประโยชน์อย่างอื่น ลูกพยายามก่อสร้างกระทำให้สำเร็จตามประสงค์ ก็นับเนื่องอุทิศกุศลให้พ่อแม่ได้อีกเหมือนกัน

หน้าที่ของลูกทั้ง ๕ ข้อนี้ เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ แต่ลูกผู้กตัญญูกตเวที จะปฏิบัติตอบสนองพระคุณพ่อแม่ให้พิเศษเพิ่มหลักของพระพุทธเจ้าอีกก็ยิ่งดีมาก จะมีทั้งคนชม เทวดามารพรหมก็ย่อมสรรเสริญเจริญพร ไม่เสียหายอย่างไรเลย

ข. หน้าที่ ของ ศิษยานุ ศิษย์ ผู้ มีน้ำ ใจ กตัญญูกตเวที จะพึงปฏิบัติสนองบุญคุณครูอาจารย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

๑. **ด้วยลุกขึ้นยืนรับ** ได้แก่พบเห็นครูอาจารย์ในสถานที่ต่าง ๆ อย่าเมินเฉย ต้องแสดงกิริยาเคารพต้อนรับเป็นการเทิดทูนบุญคุณของท่าน ถึงตนเองจะมีหน้าที่เกียรติยศสูงเด่นเกินครูเพียงไร ก็ต้องแสดงการนอบน้อมในฐานะครูอยู่ตลอดเวลา

๒. **ด้วยเข้าไปคอยรับใช้** ข้อนี้ได้แก่ยินดีปฏิบัติรับใช้ในกิจธุระของครูด้วยความเต็มใจเสมอ จะเป็นในฐานะเล่าเรียนอยู่ก็ตาม พ้นการเล่าเรียนแล้วก็ตามเป็นการช่วยเหลือตอบแทนพระคุณของท่านตลอดไป

๓. **ด้วยเชื่อฟัง** ได้แก่มีน้ำใจเคารพรัก เชื่อถ้อยคำเสมอไป สิ่งไรครูห้ามปรามไม่ให้กระทำก็ต้องระมัดระวังงดเว้นทั้งต่อหน้าและลับหลัง สิ่งไรครูแนะนำว่าเป็นความถูกความดี ต้องพยายามยึดถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ทั้งต่อหน้าและลับหลังเช่นเดียวกัน อย่าดื้อด้าน ทะนงตนถือดี แม้ท่านจะลงโทษบ้างก็เป็นชนิดติเพื่อก่อ มิใช่เพื่อทำลาย

๔. **ด้วยอุปฐาก** ได้แก่มีน้ำใจหวังดีต่อครู กิจการงานหน้าที่อย่างไรของครู ศิษย์มีช่องทางรับทำเป็นการแบ่งเบาภาระ ไม่จำเป็นให้ครูต้องตรากตรำทำเองจนเกินไป ก็ช่วยเป็นหน้าที่จัดทำให้

๕. **ด้วยเรียนศิลปวิชาโดยเคารพ** ข้อนี้สำคัญมาก ถ้าไม่มีความเคารพนับถือ เชื่อถ้อยฟังคำแล้ว ถึงจะ

ศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ ก็มักเป็นการเรียนชนิดสักแต่ว่าจำใจเรียนไปตามเวลาเท่านั้น เป็นการลงโทษตัวศิษย์เองที่ทำให้ไม่ได้ความเข้าใจในวิชาความรู้ ถ้ามีความเคารพเชื่อถือรักใคร่แล้ว ก็นำให้เกิดความตั้งอกตั้งใจจดจำวิชาที่ครูแนะนำสั่งสอนเป็นอาภรณ์ประดับตัวศิษย์เอง

อีกนัยหนึ่ง เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ได้แก่สงบเสงี่ยมอยู่ในระเบียบเรียบร้อย ไม่เรียนพลาง เล่นไปพลาง หรือแสดงกิริยาซุ่มซ่าม ตึงตัง โครมคราม ขัดขวางการเรียน ฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนอย่างนี้เรียกว่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพเหมือนกัน

หน้าที่ของกตัญญูกตเวที อยู่ในฐานะเป็นศิษยานุศิษย์ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเป็นหลักไว้ มีอยู่ ๕ ข้อเท่านี้ แต่ถ้าศิษยานุศิษย์ประพฤติในคุณความดีประการอื่น ๆ อีกเพิ่มเติมให้เป็นความดีสมกับน้ำใจรู้พระคุณท่านแล้ว แสวงหาทางตอบสนองพระคุณเพิ่มเติมอีก ก็ล้วนเป็นที่สรรเสริญของนักปราชญ์ทั้งนั้น

ค. หน้าที่ของกตัญญูกตเวที ในฐานะราษฎรพลเมือง จะพึงแสดงตอบสนองคุณต่อพระเจ้าแผ่นดินพอจะวางเป็นหลักได้ ตามความเห็นดังนี้

๑. มีน้ำใจจงรักภักดี ด้วยความเคารพอย่างแน่นแฟ้น ไม่ยอมที่จะไปภักดีต่อให้ต่างท้าวต่างแดนเด็ดขาด

๒. มีความเคารพต่อพระราชกำหนดกฎหมายตลอดระเบียบแผนประเพณีของชาติไม่ฝ่าฝืนทำลาย มีแต่ส่งเสริม สิ่งไรที่กฎหมายห้ามพยายามงดเว้น ที่กฎหมายแนะนำก็ปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด

๓. พยายามเสียภาษีอากรด้วยความสุจริตไม่หลบหลีกซ่อนเร้น เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐบาล

๔. ไม่ประพฤติตนให้เป็นเสี้ยนหนามต่อแผ่นดิน

๕. ประพฤติตนอยู่ในหน้าที่พลเมืองดี เป็นหูเป็นตาแทนรัฐบาล สอดส่องป้องกันศัตรูทั้งภายในและภายนอก

นอกจากนี้ หากพลเมืองทั้งหลาย ตั้งตนสมหน้าที่ของลูกชายหญิง หน้าที่ของศิษยานุศิษย์ สมเป็นกตัญญู

กตเวทีดีอยู่แล้ว ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ปฏิบัติหน้าที่ราษฎรได้บริบูรณ์ สมเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติยิ่งขึ้นด้วย

ง. **ส่วนฐานะหน้าที่ศาสนิกชน** จะพึงถวายกตัญญูกตเวที ต่อพระพุทธเจ้านั้น ขอรวบรัดว่า จงพยายามประพฤติตนให้เป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติชอบตามคำสอนขององค์พระพุทธเจ้าอยู่ตลอดไป ตามหลักพระโอวาทของพระองค์ว่า

๑. เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ

๒. ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ

๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเรื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

ก. **การทำทุจริตมี ๓ ทาง คือ** ทางกาย ทางวาจา ทางใจ

ทุจริตทางกาย คือ ฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ประพฤติผิดในกาม

ทุจริตวาจา คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

ทุจริตทางใจ คือ โลภอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม

ทุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นกิจไม่ควรทำ ควรละเสีย ทุกวันคืน ตามสามารถ อย่าดื้อด้านฝ่าฝืน

ข. ประกอบสุจริตก็มี ๓ ทาง เหมือนกัน คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ

สุจริตทางกาย คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ด้วยตั้งใจเจริญเมตตา ปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน

เว้นจากลักฉ้อ ด้วยตั้งใจยินดีเฉพาะสมบัติของตนเท่านั้น พยายามทำมาหากินในทางที่ชอบ

เว้นจากประพฤติผิดในกาม ด้วยตั้งใจยินดีเฉพาะคู่ครองของของตน ไม่ล่วงละเมิดในลูกเมียผัวของผู้อื่น จะทำให้เชื้อสายวงศ์ตระกูลสับสน

สุจริตทางวาจา คือ เว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่เรื่องที่มีจริง เป็นจริง ตามรู้ตามเห็น เว้นจากพูดส่อเสียด ด้วยนิยมพูดแต่เรื่องชวนให้รักใคร่กลมเกลียวเป็นสามัคคีเท่านั้น เว้นจากพูดคำหยาบด้วยใช้ถ้อยคำที่อ่อนหวานไพเราะตามฐานะผู้ใหญ่ผู้น้อย เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ คือไม่พูดเรื่อง

ราวเหลวไหลไม่ได้ประโยชน์ มีแต่จะเสียเวลาแสลงหูเปล่าๆ ลมปากของเรานี้สำคัญนัก พูดดีก็เป็นเงินเป็นทองได้ ถ้าพูดไม่ดีเป็นทุจริตแล้ว จะกลับทำลายตนเอง ดังท่านเปรียบเหมือนสร้างขวานไว้ที่ปากสำหรับฟันตัวเท่านั้น

สุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ ควรพยายามฝึกฝนทำอยู่เสมอทุกวันคืน ไม่ต้องเลือกวันพระวันโกน ในพรรษา นอกพรรษา เพราะเป็นกิจควรทำควรประพฤติอยู่เสมอ

ค. ทำใจให้หมดจากเครื่องเศร้าหมองนั้น

เครื่องเศร้าหมองที่สำคัญที่สุดมี ๓ อย่าง คือ โลภะ อยากได้ ๑ โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑ เป็นรากเง่าที่ชวนให้ทุจริตได้ต่างๆ ท่านจึงสอนให้ละเสีย

ตามหลักคำสอนนี้ พอเป็นแนวให้ทราบไว้ ข้อสำคัญอยู่ที่การกระทำของเรานี่เอง เมื่อมีกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงแล้ว ต้องบูชาพระองค์ด้วย การงดเว้นข้อที่ท่านห้าม คอยทำตามข้อที่ทรงแนะนำเสมอ มิใช่เรียนรู้คำสอนได้มาก กว้างขวาง แต่ไม่ประพฤติปฏิบัติให้สมกับความรู้ อย่ามัวผลัดวันประกันพรุ่ง อ้างโน่นอ้างนี่มาแก้ตัว จะไม่สมหน้าที่กตัญญูกตเวที

เพียงแต่ประพฤติตัวสมหน้าที่ลูก สมหน้าที่ศิษยานุศิษย์สมหน้าที่พลเมือง อย่างน่าชมดีแล้ว ก็นับว่าได้ประพฤติตัวเข้าหลักกตัญญูกตเวที สมหน้าที่พุทธศาสนิกชนได้บ้างแล้ว ยิ่งถ้าตั้งใจงดเว้นอบายมุข เหตุเครื่องฉิบหาย คือ ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านการทำงาน ซึ่งเป็นข้อห้ามได้เด็ดขาดจริงอีกสักอย่าง ก็น่าจะยกย่องฐานะเป็นอุบาสก อุบาสิกา ตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนผู้กตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้าโดยแท้ ยังไม่จำต้องปฏิบัติกิจถึงขั้นสมาธิและปัญญา ก็จัดว่าเป็นพุทธสาวกชั้นศีลอย่างน่าชมเชยได้แล้ว

ตามที่บรรยายหน้าที่ของฝ่ายผู้ใหญ่ชั้นบุพพการีผู้ทำอุปการะก่อน กับทั้งหน้าที่ของฝ่ายผู้น้อยชั้นกตัญญูกตเวทีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน ครบลักษณะที่ท่านแสดงไว้เช่นนี้ ก็เพื่อให้ชาวเราที่กำลังมีชีวิตหาเลี้ยงตนให้มีความสุขสบายอยู่ในขณะนี้ ไม่เลือกว่าหญิงชาย ผู้ใหญ่เด็กบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ จะได้ใช้สติปัญญาของตนพิจารณา

ตรวจดูตนเองว่า **เวลานี้ตนกำลังตั้งอยู่ในฐานะไหน กำลังอยู่ในชั้นบุพพการี ในฐานะพ่อแม่ อาจารย์, หรือ กำลังอยู่ ในฐานะกตัญญูกตเวที ในฐานะลูกชายหญิง ศิษยานุศิษย์ ราษฎร หรือพุทธศาสนิกชน,** จงใคร่ครวญให้รอบคอบถี่ถ้วน เพราะอาจสับเปลี่ยนหมุนเวียนฐานะหน้าที่อยู่เสมอ เช่นกำลังมีฐานะเป็นพ่อแม่ของลูกอยู่ในครอบครัวก็มี แต่ครั้นประกอบอาชีพเป็นครูอาจารย์อยู่ตามโรงเรียน ก็กลายเป็นบุพพการีของนักเรียนไปอีกฐานะหนึ่งก็มี หรือในกตัญญูกตเวทียิ่งแปรเปลี่ยนหน้าที่ไปตามชั้นบุพพการีได้หลายอย่าง เช่นแม้ตัวเองจนมีครอบครัว มีลูกหลานแล้วก็ตาม แต่พ่อแม่ของตัวเองยังมีชีวิตอยู่ ตนก็ต้องอยู่ในฐานะกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ของตนด้วยเหมือนกัน หรือถ้ายังต้องศึกษาวิชาความรู้อยู่ ก็นับว่าอยู่ในฐาศิษยานุศิษย์ นอกจากนี้ยังได้ชื่อว่า อยู่ในฐานะพลเมืองราษฎรของพระเจ้าแผ่นดิน และอยู่ในฐานะพุทธศาสนิกชนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เมื่อสำนึกตัวเองว่า อยู่ในฐานะอย่างไรแล้วเฉยเมยเสียไม่ประพฤติตัวให้สมหน้าที่ โดยถือเสียว่าทำมา

หากินเลี้ยงตัวได้แล้วไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร ใครจะมั่งมีศรีสุขดีจนตกทุกข์ได้ยากอย่างไรก็ช่างใคร ไม่รับรู้ด้วย นิสัยเช่นนี้ เป็นผู้เห็นแก่ตัวจัด มักหาพวกพ้องได้ยาก ว่าที่จริงแล้วทำปากแข็งพูดไปประสาตามใจตัว ตามประสาโง่ ๆ เท่านั้น มีใครที่ไหนในโลกจะอยู่ตามลำพังคนเดียวได้

เพราะฉะนั้น ชาวเราทั้งหลายจึงควรพิจารณาตัวเองไว้เสมอ อย่าลืมตัวว่าตนอยู่ในฐานะไหน รู้ตัวรู้ฐานะแล้ว หน้าที่ที่ท่านวางไว้อย่างไร ก็ต้องพยายามฝึกฝนประพฤติให้สมหน้าที่อยู่เสมอ อย่าให้บกพร่อง จะได้รับผลเป็นความผาสุกจำเริญอยู่เย็นเป็นสุขมีความรักใคร่เคารพนับถือกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในกันและกัน ตามชั้นฐานะ ตนเองก็สุขกายสบายใจด้วย ยังจะเป็นตัวอย่างแบบแผนให้คนรุ่นเด็กชั้นหลานเหลนจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติตามอีกด้วย เมื่อทราบลักษณะบุคคล ที่พระพุทธสอนว่าหาได้ยาก ว่าคือใครบ้างแล้ว ต่างมาช่วยกันแก้ความหาได้ยากนั้น ให้หมดจากบ้านเมืองได้ จะยังได้ชื่อว่าทำบุญด้วยการประพฤติ

ดี ปฏิบัติชอบ เป็นปฏิบัติบูชาอีกด้วย หากใครมีนิสัยอกตัญญู ไม่รู้บุญคุณคนอกตัญญู ไม่ตอบสนองบุญคุณใครประจำวิสัยแล้ว ย่อมจะไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย เพราะเขากลัวจะนำนิสัยอกตัญญูไปติดเขาอื่นอีก ทุกคนจึงควรเพิ่มพูนนิสัยใจคอให้มั่นคงในกตัญญูกตเวที ย่อมจะถึงความสวัสดีมีชัยมงคลตลอดเวลา.

พิมพ์ที่ ส. ตั้งเจริญการพิมพ์
2351/5–6 ตรอกวัดราชสิงขร 2 ถนนเจริญกรุง โทร. 890475
นายปรีชา เจริญชัยอักษร ผู้พิมพ์โฆษณา 2519